

Zuzana Pěničková

MO 4: Struktura platební bilance a běžného účtu v MO

Platební bilance Platební bilance je statistický výkaz, který systematickým způsobem zachycuje ekonomické transakce se zahraničím (tj. mezi rezidenty a nerezidenty) za určité časové období (ČNB, 2021a). Struktura bilance vychází z metodiky MMF, což znamená, že je sestavována stejně všemi centrálními bankami. Tého fakt umožňuje vzájemnou porovnatelnost mezi jednotlivými státy.

Platební bilance má následující strukturu (Neumann et al, 2011):

1. Běžný účet, který obsahuje vývozy a dovozy zboží a služeb, vývozy a dovozy výnosů z investovaného kapitálu (úroky, dividendy, zisky) a práce (mzdy), nekapitálové jednostranné transfery (př. hospodářská pomoc).
2. Kapitálový účet zachycuje transfery kapitálové povahy. Spadá sem například čerpání zdrojů z Evropské unie, prominutí dluhů, převody patentů a autorských práv.
3. Finanční účet zachycuje toky kapitálu plynoucí do ekonomiky a ven z ekonomiky. Jedná se především o import a export přímých zahraničních investic (PZI), které představují kapitálovou účast na základním kapitálu společnosti minimálně 10 %. Portfoliové (nepřímé) investice zahrnují kapitálové účasti, které nesplňují podmínku pro zařazení do PZI.
4. Saldo chyb a opomenutí zahrnuje veškeré nepřesnosti v evidenci, metodické problémy, kurzové rozdíly atp.
5. Změna devizových rezerv zahrnují zlato, zvláštní práva čerpání, devizy.

Pro naše účely je nejvýznamnější běžný účet, který se dále dělí na čtyři položky (Neumann et al, 2011):

- A) Obchodní bilance: zahrnuje vývozy a dovozy zboží ze země a do země.
- B) Bilance služeb: zahrnuje vývoz a dovoz služeb (především cestovní ruch a doprava) ze země a do země
- C) Bilance výnosů (nově prvotní důchody) zachycuje důchody z výrobních faktorů ve vlastnictví domácí země, jež jsou zapojeny v zahraničí, a důchody z výrobních faktorů ve vlastnictví zahraničních subjektů, jež jsou zapojeny v domácí ekonomice, tj. **mzdy**, zisky, **dividendy**, úroky. Dividendy tvoří

významnou část této bilance v ČR. Jedná se o peněžní prostředky, které firmy v zahraničním vlastnictví převádějí zpět do svých mateřských zemí. Jedná se o důsledek přílivu přímých zahraničních investic z konce devadesátých a především nultých let. Do této položky patří i tzv. *remittance*, což jsou finanční prostředky, které zasílají pracovníci v zahraničí do svých domácích ekonomik. Pro řadu rozvojových států jsou tyto prostředky klíčové pro fungování jejich ekonomik a tvoří značnou část jejich HDP.

D) Bilance běžných převodů (nově druhotné důchody) zachycují jednostranné transfery jako příspěvky mezinárodním organizacím, dary a další

Platební bilance je obvykle evidována ve vertikální struktuře, což znamená, že každá položka je zachycena dvakrát. Kreditní položky se zachycují se znaménkem plus a představují takové transakce, v jejichž důsledku dochází k příjmu plateb od nerezidentů. Debetní položky se zachycují se znaménkem minus a představují naopak takové transakce, v jejichž důsledku jsou poskytovány platby nerezidentům. Vzhledem k podvojnosti zápisu je platební bilance vždy z účetního hlediska ex post vyrovnaná (Neumann et al, 2011).

Tab. 1: Vertikální struktura PB

účty	kredit +	debet -
zboží	export	import
služby	export	import
důchody	import	export
převody	import	export
kapitál	import	export
devizové rezervy	snížení	zvýšení

In: vl. zpracování na základě (Neumann et al, 2011)

V praxi to znamená, že zatímco vývoz zboží a služeb je položkou kreditní, vývoz kapitálu je položkou debetní. Z hlediska objemu jsou běžný a kapitálový účet nejdůležitější položkami bilance a velmi zjednodušeně můžeme říci, jejich objemy jsou při vertikální struktuře stejné, pouze s opačným znaménkem (Samuelson, Nordhaus, 1995).

Dále se zaměříme na aplikaci těchto poznatků na vývoji běžného účtu v ČR. Dle ČNB (2021) byl v roce 2020 největší přebytek běžného účtu v historii ČR a to ve výši 203,5 mld. korun. K tomuto výsledku přispěl ale především fakt, že došlo k omezení vyplácení dividend z přímých zahraničních investic nerezidentům.

Obr. 1: Vývoj běžného účtu PB 2015-2020, bilance, mil. CZK

v mil. CZK

Položka	Země	Bilance					
		► 2015	► 2016	► 2017	► 2018	► 2019	► 2020
▲ Běžný účet	Svět celkem	20 746,1	85 177,0	79 089,5	24 100,0	19 155,2	203 509,4
Zboží	Svět celkem	187 705,8	258 504,9	259 347,8	200 898,9	239 849,4	285 176,8
> Služby	Svět celkem	86 617,5	106 562,0	124 624,6	119 967,3	105 952,0	104 619,9
> Prvotní důchody	Svět celkem	-254 744,2	-253 218,7	-255 345,6	-260 178,6	-292 246,4	-157 767,4
Druhotné důchody	Svět celkem	1 167,0	-26 671,3	-49 537,2	-36 587,7	-34 399,9	-28 519,9

[Aktualizovat](#) - [Tisk](#) - [Export](#)

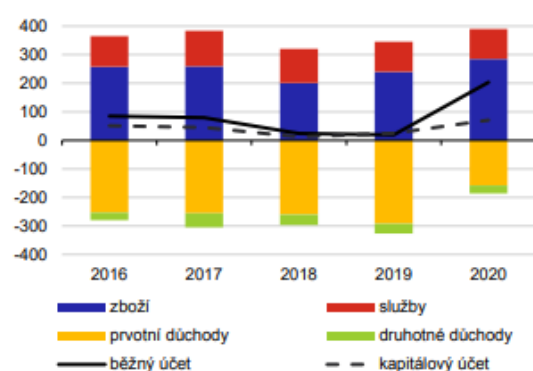
In: ČNB (2021b) [Interaktivní panely Oracle BI - BISTAT \(cnb.cz\)](#)

Tyto změny jsou patrné v obrázku 1, kdy prvotní důchody obsahující výplatu dividend poklesly meziročně 135 miliard. Dále je zřejmé, že za celé sledované období byla obchodní bilance i bilance zboží v přebytku. ČR tedy více vyváží své zboží a služby než dováží. Díky pandemickým událostem ale poklesl v roce 2020 vývoz služeb, a to především díky složce cestovní ruch, o 95 miliard korun, neboli 13% pokles bilance oproti předchozímu roku. EU se podílela na příjmech za služby z 58%, kde dominovalo Německo (17%), následované USA, Slovenskem a Velkou Británií. Na přebytku se nejvíce podílely IT služby ve výši 56 miliard a výrobní služby 36 miliard ČNB (2021a).

Obr. 2: Vývoj BÚ 2016-2020, mil. CZK

Graf 1: Běžný a kapitálový účet

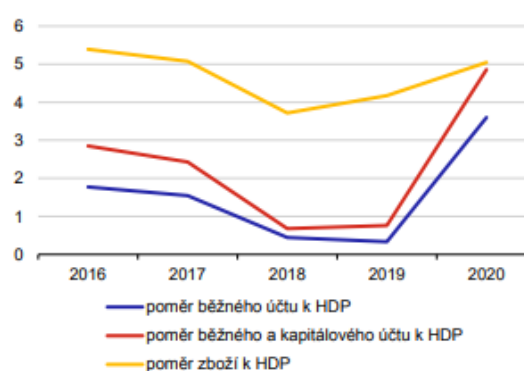
(v mld. Kč)

Zdroj: ČNB

Graf 2: Poměr běžného a kapitálového účtu a zboží k HDP

(v % k HDP)

Zdroj: ČNB, ČSÚ, propočít ČNB

In: ČNB (2021a)

Přebytek obchodní bilance byl v roce 2020 rekordní a činil 285 miliard korun. Jeho výše byla nicméně ovlivněna změnou cen, kdy v případě vstupů hrála značnou roli pokles cen nerostných surovin. Změny ve vývoji jsou patrné i v případě obrázku č. 2.

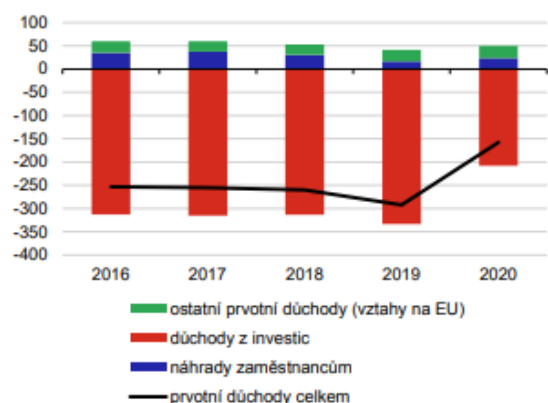
Z hlediska teritoriální struktury obchodní bilance téměř 80% zbožových vývozu směřovalo do EU, se velmi význačným podílem Německa (32%), následovaným Slovenskem (9%) a Polskem (6%) (ČNB, 2021a).

Co se týče bilance prvotních důchodů, schodek se v roce 2020 zmírnil, jak již bylo naznačeno výše díky menšímu odlivu dividend do zahraničí. Tato položka je nicméně v ČR dlouhodobě deficitní právě díky odlivu dividend do zahraničí v důsledku předchozích investic. Pro ilustraci v roce 2020 schodek činil 157 miliard korun, v předchozích letech se pohyboval okolo 250-290 miliard korun. Zhruba polovina dividend připadala na průmyslový sektor, pětina přímo na automotive sektor. V případě služeb, které činí rovněž necelou polovinu vyplácených dividend, tvořila 20% všech dividend finanční a pojišťovací činnost následovaná položkami informační (10%) a komunikační činnosti a velkoobchodem a maloobchodem (10%) (ČNB, 2021a). Vývoj prvotních důchodů a význam dividend ilustruje obrázek č. 3.

Obr. 3: Prvotní důchody v ČR 2016-2020, mil. CZK

Graf 9: Prvotní důchody

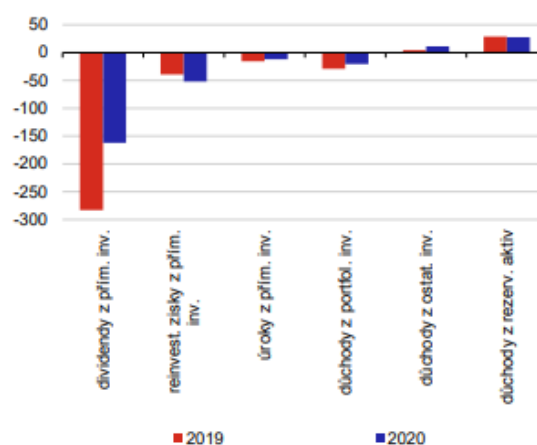
(v mld. Kč)

Zdroj: ČNB

Graf 10: Vývoj dílčích bilancí důchodů z investic

(v mld. Kč)

Zdroj: ČNB

In: ČNB (2021a)

Dalším zajímavým faktem je skutečnost, že zhruba 92% dividend je vypláceno do EU, především do Lucemburska (35%) a Nizozemska (22%) (ČNB, 2021a). Významnou roli při vyplácení dividend tedy hraje daňové prostředí, které je v obou těchto ekonomikách pro korporátní sektor velmi příznivé.

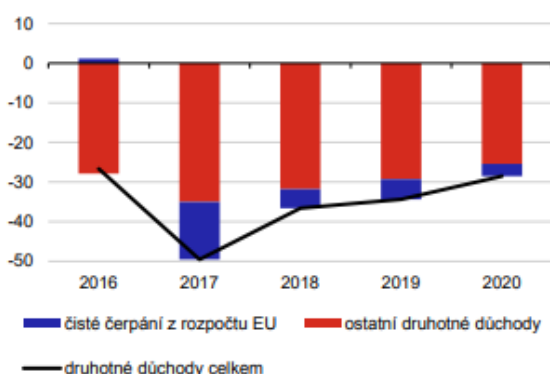
Tato data nám tedy umožňují získat klíčové informace o struktuře české ekonomiky a jejího zapojení do mezinárodních obchodních vztahů. Z nich vyplývá silná zbožová a finanční provázanost s EU. Zbožové a dividendové toky nicméně ne zcela korelují. Zatímco nejvýznamnějším obchodním partnerem je Německo, následované s velkým odstupem Slovenskem a Polskem. Z hlediska teritoriální struktury dividend hrají ale největší roli především Nizozemsko a Lucembursko. V případě bilance služeb je závislost na EU menší než v případě obchodní bilance, pro který je obchod v rámci vnitřního trhu EU naprosto klíčový.

Tuto závislost na EU potvrzuje i vývoj druhotných důchodů, který je dlouhodobě ve schodku. Důvodem jsou příjmy z EU, kde je ČR čistým příjemcem. Platby z EU tedy převyšují odvody ČR do ní ve formě procentuálních odvodů z DPH a HND (ČNB 2021a). Na schodku se ale nejvíce podílí sociální odvody přeshraničních zaměstnanců, jak je patrné z obrázku č. 4. Jedná se o situaci, kdy čeští zaměstnanci odvedou na sociálních odvodech (odvíjející se od výše jejich mezd) v zahraničí více peněz, než odvedou nerezidenti v ČR.

Obr. 4: Druhotné důchody 2016-2020, mld. CZK

Graf 11: Druhotné důchody

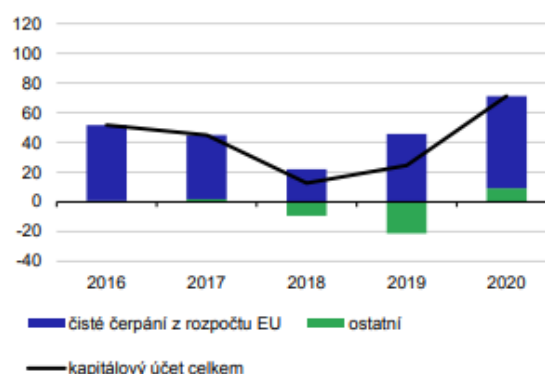
(v mld. Kč)

Zdroj: ČNB, propočet ČNB

Graf 12: Kapitálový účet

(v mld. Kč)

Zdroj: ČNB, propočet ČNB

Co se týče přebytků nebo deficitů běžného účtu vůči HDP, ekonomická teorie má za to, že deficit běžného účtu by neměl překročit do 5% HDP (Mandel, Tomšík, 2003). Zde záleží na financování tohoto schodku. V případě nedluhového financování je schodek kompenzován přímými zahraničními investicemi nebo portfoliovými investicemi na finančním účtu platební bilance. V případě dluhového financování dochází k vyrovnání prostřednictvím devizových rezerv, kdy centrální banka intervenuje na devizových trzích s cílem zabránění znehodnocení měny (Neumann et al, 2011). Schodek běžného účtu znamená, že nabídka domácí měny je větší než poptávka po ní, klesá tedy její cena a vzniká tlak na její znehodnocení.

Centrální banka v případě fixního kurzu i řízeného floatingu prodává devizy ze svých rezerv, což snižuje domácí peněžní zásobu. Měna se zde chová jako komodita, o kterou je s menším objemem v oběhu větší zájem a její cena tedy po intervencích začíná růst (následkem toho dochází k posilování kurzu). ČR ale vykazovala ve sledovaném období aktivní saldo běžného účtu vůči HDP, které dosahovalo v roce 2020 3,5% HDP. V minulosti se nicméně s tímto problémem potýkala, docházelo ale ke kompenzování prostřednictvím přímých zahraničních investic.

Literatura:

ČNB (2021a): *Zpráva o vývoji platební bilance 2020*, Praha: ČNB, online [11.02.2022], dostupné na: [zprava_o_vyvoji_platebni_bilance_2020.pdf \(cnb.cz\)](https://www.cnb.cz/zpravy/zprava_o_vyvoji_platebni_bilance_2020.pdf)

ČNB (2021b): *Běžný účet v geografickém členění*, časová řada, Praha: ČNB, online [11.02.2022], dostupné na: [Interaktivní panely Oracle BI - BISTAT \(cnb.cz\)](https://www.cnb.cz/statistika/interaktivni-panely-oracle-bi-bistat/)

MANDEL, M. TOMŠÍK, V. (2003): *Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice*, Praha: Management Press, ISBN 80-7261-094-5

NEUMANN, P. et al (2011): *Mezinárodní ekonomie*, Praha: Grada, ISBN: 978-80-247-3276-3

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D.(1995): *Ekonomie*. Praha: Svoboda, Praha. ISBN 80-205-0494-X